

Konj umire, ptice uzleću

Mađarska je 23. maja 1954. pobedila Englesku u Budimpešti 7:1. Golove su dali Lantoš, Hidegkuti, Tot, Puškaš dva i Kočiš dva. To je bila poslednja zvanična utakmica Mađarske pred Svetsko prvenstvo. Bila je to 22 pobeda u nizu zlatne momčadi, u nizu od 26 utakmica uz četiri nerešena rezultata i gol razliku 107:27. I nastavila se ta serija na Svetskom prvenstvu: Koreja 9:0. Kočiš je dao tri gola, Zapadna Nemačka 8:3, Kočiš je postigao četiri gola, Brazil u četvrtfinalu 4:2, Kočiš je strelac dva gola, u polufinalu je Urugvaj i dva gola Kočiša u produžetku utakmice. Jedanaest golova na četiri utakmice Svetskog prvenstva, kakav je to strašan učinak Šandora Kočiša.

U finalu protiv Nemačke Kočiš nije postigao gol i Mađarska je izgubila tu utakmicu. Finale se igralo na Vankdorf stadionu u Bernu. Poslednju utakmicu u reprezentaciji Kočiš je odigrao 14. oktobra protiv Austrije u Beču. Pobedila je Mađarska 2:0. Posle te utakmice Puškaš, Kočiš i Cibor krenuli su na put izgnanstva. Bila je to godina ustanka u Mađarskoj,

godina 1956. kad su građani Budimpešte išli telom na ruske tenkove.

Krenuli su Kočiš, Cibor i Puškaš svaki svojim putem po Evropi. Kao junaci iz Kišove *Grobnice za Borisa Davidoviča*. Gospođa iz priče *Crvene marke s likom Lenjina* rekla mi je da je Kišovo interesovanje za fudbal oslabilo posle finalne utakmice u Švajcarskoj, u Švicarskoj. *Naš je život Švajcarska, to je Emily Dickinson*. Danilo Kiš, terasa hotela „Argentina” u Dubrovniku, 4. jul 1979, tri sata posle podne: *Bio sam siguran da će Mađarska biti prvak sveta*. Onda je, onda smo pili badočanjski rizling, pa muškataljoš... *Hteo sam da napišem esej o golovima Šandora Kočiša i o pesmi Lajoša Kašaka konj umire, ptice uzleću:*

Gospod Bog zaboravlja lepe žene

* * *

Video sam povijeni slamni šešir moga oca kako pliva

* * *

Budimpešta – Pariz – Berlin – Kamčatka – Sankt Peterburg.

* * *

Nek svako posoli vrh svog nosa.

* * *

Eto kako je život kratak.

Mi ćemo ipak postati samo mačori na pariskim zidinama.

Buji dete,

pa buji paji.

Čovek zaspi

tako od vertikala postaju horizontale.

* * *

Ptice su progutale glas

Drveće ipak peva dalje.

Ovo je već znak starosti.

Al' ništa ne mari.

Ja sam LAJOŠ KAŠAK.

Nad glavom nam proleće niklovani samovar.

Mađarska je izgubila finale i Kišov esej je ostao u rukopisu.

Posle dve godine lutanja, i jedne fusnote sa Didijem u Riju, Puškaš je otišao u Real Madrid, Kočiš i Cibor u Barselonu. Ciboru i Kočišu pomogao je Vladislav Kubala. Kakva je to bila navala, četiri lutajuća viteza i jedan Španac: Kubala, Kočiš, Evaristo, Suarez i Cibor.

Barselona je dva puta bila prvak Španije 1959. i 1960. Pobedila je u finalu Kupa Real Madrid. Barselona je igrala u finalu Kupa šampiona 1961. Kočiš je dao gol glavom, gol je dao i Cibor, ali je pobedila Benfika. U izveštaju sa tog finala piše da je Barselona na toj utakmici 11 puta pogodila stativu, stativu ili prečku. Jedanaest puta, mora da fantaziraju. Istina je osam puta, iako fantaziraju. To finale Kupa šampiona igralo se na istom stadionu, Vankdorf stadion u Bernu, na kome je Mađarska izgubila finale. I bio je isti rezultat 3:2 za Nemačku, i 3:2 za Benfiku. Oba finala igrali su Kočiš i Cibor. Šandor Kočiš je na 68 utakmica postigao 75 golova, 33 glavom za državni tim Mađarske. Kad je reprezentacija izlazila na teren, Kočiš je, iako najviši, bio poslednji u vrsti. Imao je lice melanholika husara, i lice holivudske zvezde pedesetih, i stas, stas kao Šandor Kočiš. Kad je prestao da igra Kočiš je držao jedan bar u Barseloni, bar *Zlatni lav*. Zlatni lav od zlatne momčadi. Voleo je da pije Šandor Kočiš. Razboleo se od raka, amputirana mu je noga. Šandor Kočiš je izvršio samoubistvo 22. jula u Barseloni. Još jedno finale, 4. jul – 22. jul Šandora Kočiša, još jedno finale Bern u Barseloni. I Lajoš Kašak: Konj umire, ptice uzleću.

I moj brat Dimitrije, onaj koji je voleo Šandora Kočiša, izvršio je samoubistvo. Poleteo je sa jednog balkona, balkona jednog hotela u Moskvi. *Pasti i odleteti nije isto.*

P. S.

Ladislav Kubala igrao je u reprezentaciji Mađarske i u reprezentaciji Čehoslovačke i u reprezentaciji Španije. Kakav je to bio nomad. Zbog Ladislava Kubale, zbog njegovih golova i zbog interesovanja publike sagrađen je stadion Nou kamp u Barseloni. U Budimpešti Kubala je bio prijatelj sa Milanom Fištom i Đulom Ilješom. Pesnici. Ilješ je uz pomoć rečnika i jednog emigranta, poljskog Jevrejina, preveo pesmu Galčinskog, pesmu o Inge Barč. U policijskom izveštaju piše da je Kočiš pred sam čin samoubistva čitao rukopis tog prevoda, ili kako su se voleli Inge Barč i Šandor Kočiš:

Inge Barč, glumica posle prevrata izgubljena
u tajanstvenim okolnostima...
Ovo je slovo o Inge Barč,
u svoj prostoti,
namenjeno potomcima.

Ona je bila riđa, ali ne sasvim – neki sjaj je na kosi
bujao –

živela je s Finkom. Fink je bio režiser. Iz snobizma
se komunizma igrao

(ima takvih i kod nas na Mazovjeckoj).

A Inge? Inge je imala u sebi neku draž nemačku,
onaj akcentat u reči „Mond” – mesec... der Mond,
im Monde...

A Fink je bio glupak i blondin.

Istorija prosta: upravo sam bio stigao iz Poljske...

Berlin... Berliiiiin... dažd...

Gvozdeni Fridrih kao mora srce mi davio ludo...

Dosada – i odjednom čudo!

Malo pozorište! Malo srce u podzemlju!

Čuje se pesma: autor, Kurt Tuholski.

Vidim: Inge sedi za klavirom,

peva i svira: ah, kakva mora biti kad ustane!

Ustala je. Grudi je imala male, savršene

i – oprostite molim – trbuh

tako joj se divno pod haljinom ocrtavao

da počeh vikati bravo i drečati: – Živeo trbuh!

a neki Englez na to progundā: – He’s gone mad –

Ovaj je lud.

Prošlo je leto, jesen i zima,
i još proleće, i još neko leto,
i opet jesen puna magle i dima.

(Ja volim jesen – eto.)

Dok jednog dana čujem ja –
državni udar. Coup d'etat.

Državni udar, uzgred, imao je u sebi nečeg od
zvezde

vitlejemske

za kojim se vuklo 3 000 000 mađioničara.

I sve je bilo kao spremljeno za scenu:

sedim ja sa Ingom u Tirgartenu,
a jesen u Berlinu, u Tirgartenu,
to su, gospodo moja, takve strune...

Sa drveća magla se dimi,

vetar nizak kao bas –

i odjednom Inge: – Wiffen Sie waf?

(Ona je uvek govorila nekako preko zuba.)

Wassen Sie was? Meni je

dosadilo da živim.

– Hm...

Pogledah u nju, cigaretu pušim –
nisam Vispjanjski, ali ipak u duši
ne mogoh ovu njenu izjavu da primim.
Prekasno: Revolver nije bio veći od ruže:
Pik! I njene oči počеше da kruže
au-delà, po metafizici nemačkoj.
Neki debeljko je sedeo, pivo pio,
nije ni zadrhtao, niti se začudio
jer takvo pik! to se moglo ubiti najviše kakvo dete.

A zatim je imala još duže trepavice;
leš je mirisao na jesen, na crnu kavu, na gljive
i besmislice.

Barč Inga!

Šteta!

Tvoj talenat je mogao vredeti mnogo sterlinga.

Inge Barč!!!

Vratih se u hotel.

40 lula za jednu noć – soba sva crna od dima...

Ne, to ne može tako; to je suviše prosto: dosadno,

tu treba, da se tako izrazim,

dopisati nekakve komentare –

da, šta ja znam, da krvavi zločini režima,
da je osumnjičena zbog semitizma,
da... mrkva... u logoru... gnjila...
Biće to sjajan članak od 300 redova.
(U Poljskoj zvani „kobila”).

Recimo da je to bilo jedne jeseni,
na primer, pre jedno tri godine.
No, i ako urednik ne izmeni,
biće ovako:
”Nije izdržala u zagušljivim stegama režima
Inge Barč, glumica, posle prevrata nestala u
sumnjivim
okolnostima...”

A na kraju možda nešto od Rilkea,
o ljubavi,
o samoći koja davi,
a naslov običan: Inge Barč.

Šteta.
Lepa.
Mlada.
Pleća kao somot persijski.

I bilo je u njoj nečeg...
ženskog,
neuhvatljivog,
dalekog,
nečeg što treba hvatati noktima.

Pan Dejna

Dejna je najduže i najbolje igrao u Legiji iz Varšave. On je jedan od prvih igrača iz istočnog bloka koji je igrao u Engleskoj. Nekoliko poslednjih godina igrao je u San Dijegu u Americi.

Kad je Dejna igrao dobro (nije mnogo pričao na terenu, ali je svaka akcija počinjala od njega), tada je Poljska postizla najbolje rezultate. Za reprezentaciju je odigrao 102 utakmice i dao 45 golova, a 59 puta bio je kapiten reprezentacije. Poljska je na olimpijskom turniru u Minhenu 1972. osvojila zlatnu medalju, a Dejna je bio najbolji strelac. Dao je devet golova, dva u finalu, kad su Poljaci pobedili Mađare sa 2:1. Na Svetskom prvenstvu u Minhenu 1974. Poljska je postigla najbolji rezultat. Bila je treća, a *treći* čovek prvenstva bio je Dejna. Krojff, Bekenbauer, Dejna. Poljska je pobedila Brazil u borbi za treće mesto. Taj šampionat najbolje je ocenio Pelé: *Pobedili su Nemci, najbolje su igrali Holandani, a najlepši utisak ostavili su Poljaci.* Dejna je imao nadimak Kaka. I gotovo je neverovatno koliko Brazilac Kaka, po građi i po stasu, to držanje torza, kao kod

mladih pomorskih oficira, i po antičkom bledilu, po driblingu i po pasu, podesća na Kažimijerža Dejnu. Još je Dejna bio strateg, kakav je strateg bio jedan drugi Brazilac, Valdir Pereira Didi.

Na svetskom prvenstvu u Argentini 1978. Dejna je odigrao 100. utakmicu za reprezentaciju. Na meču protiv Argentine promašio je penal kod 1:0 za Argentinu i ostalo je 1:0. To je bio prvi penal koji je Dejna promašio, i to je bio kraj Poljske i kraj Dejne na Svetskom prvenstvu u Argentini.

Dejna je od 1981. igrao u San Dijegu, a kasnije je bio igrač i trener.

Dejna je 1. septembra 1989. vozio džip u pripitom stanju (ta česta stanja melanholije i depresije) i naleteo na parkirano *drumsku krstaricu*. Na mestu je ostao mrtav. Možda niko u slovenskom svetu nije tako osećao fudbalsku igru kao taj poljski melanholik, taj gospodin, pan Dejna. Tadeuš Ružević, veliki poljski pesnik i prijatelj Dejne, noć pre nego što je veliki igrač otišao u smrt, pročitao je Dejni preko telefona jednu kratku pesmu:

Poezija ne bira
uvek formu

pesme.

Posle 50 godina
pisanja
poezije
poezija
može da se objavi
pesniku
u obliku drveta
koje odleće.

Ptice
svetla
uzima oblik usta
gnezdi se u ćutanju
ili živi u pesniku
lišena forme i sadržine.

Nesanica za hitnu pomoćnicu

Na svetskom prvenstvu 1974. prvi put su se sastale Istočna i Zapadna Nemačka. Na Folkpark stadionu u Hamburgu, pred 60.000 gledalaca, pobedila je Istočna Nemačka, gol je dao Jirgen Šparvaser u 77. minutu. To je bio prvi, prvi i poslednji susret dve Nemačke, i jedini poraz SR Nemačke na tom prvenstvu na kojem će postati prvak sveta. Šparvaser je igrao 77 puta za reprezentaciju Istočne Nemačke i postigao 15 golova.

Njegov klub Magdeburg osvojio je 1974. Kup pobjednika kupova. U finalu, u Roterdamu, porazio je Milan Đanija Rivere sa 2:0. Na toj utakmici najbolji igrač bio je Jirgen Šparvaser. Bio je asistent kod oba gola.

Jirgen Šparvaser je mnogo godina kasnije igrao na turniru veterana u Kelnu, i *prebegao*, ostao u Zapadnoj Nemačkoj.

P. S.

U *tajnim* razmenama *tajnih* policija dve Nemačke u jednom setu informacija centrala iz

Istočnog Berlina obaveštava centralu u Bonu da je bivši fudbaler Jirgen Šparvaser, novi građanin SR Nemačke, u znak otpora prema socijalističkom sistemu imao opasan hobi, koji je bio uperen protiv države Istočne Nemačke.

Grafolozi Instituta za bezbednost u Istočnom Berlinu otkrili su kako je građanin Jirgen Šparvaser menjao nazive javnim mestima. I još je to radio sa pesničkim darom, ili, kako je to primetio šef grafološke službe tajne policije u Magdeburgu, *saobraćajni znaci Šparvaserov su lični raj, jer čim ih vidi, on prelazi na stvar: premazujući slova, plasira književni dar:*

Tako se SLEPA ULICA
menja u LEPA ULICA
kao što PLAVA ZONA
postaje PLAVA ONA
umesto PAZI, ŠKOLA
učite PAZI, KOLA
umesto KRUŽNI PUT
to je sad RUŽNI PUT
uputstvo DRŽI LEVO
sad kaže RŽI LEVO
dok natpis ZA OTPATKE

već važi samo ZA PATKE
i, najzad, imenovanje:
stanica za HITNU POMOĆ
sad je k'o zaslađenje ANICA ZA
HITNU POMOĆ

Dalje u dosijeu Šparvasera stoji, i to opet u
stihu (zabavljali su se ti agenti tajnih policija):

Mesto da slova briše gde vidi jedan
znak,

sad on nova piše da se zavede svak:

Pa ista ta SLEPA ULICA

SLEPAČKA biva ULICA

ko što je PLAVA ZONA

sad POPLAVA OZONA

KRUŽNI PUT pored njiva

OKRUŽNI PUTAR biva,

a ono DRŽI LEVO

je DRŽI SE, MILEVO

dok natpis ZA OTPATKE

postaje MOZAK OD PATKE

i kao spoj dva sistema, brisanja,

dodatnih šema:

STANICA ZA HITNU POMOĆ, u

vicu,
postaje NESANICA ZA HITNU
POMOĆNICU.

Te tako kritički splin
postaje stvaralački čin.

Ovi jezički obrti, vratolomije, podsećaju na neke genijalne prevode Dragoslava Andrića, pesnika-prevodioca, koji je prevodio poeziju od Japana do Milana i od Jugoslavije do Australije.

Hvala ti, stara

Kralj Alfonso XIII proglasio je Real Madrid za kraljevski klub. Prema nekim izvorima 1903, a prema nekim 1908. Miloš Crnjanski pred sam Drugi svetski rat viđao se sa Alfonsom XIII u Rimu, u hotelu *Ambasciatori*. Taj kralj u izgnanstvu voleo je da pije šampanjac, a u vedru na stolu bile su breskve u ledu. Alfonso XIII u Prvom svetskom ratu spasao je 40 Srba, Krajišnika koji su bili osuđeni na vešala. Danas u Banjaluci postoji ulica Alfonsa XIII. Real Madrid je imao titulu kraljevskog kluba, ali njegovi rezultati su bili slabi, osrednji. Jednom je bio prvak Španije. Tamo negde tridesetih godina, a posle Drugog svetskog rata, Real Madrid je punih osam godina imao prosečne rezultate, nije bio prvak. Bila je Barselona, bila je Sevilja, Valensija, Atletiko Madrid, ali Real nije bio prvak. U Real Madrid 1953. dolazi Argentinac Alfredo di Stefano i Real u sledeće dve sezone osvaja prvenstvo Španije. U prvoj godini takmičenja za Kup šampiona Real postaje pobednik. I tako još četiri puta zaredom. Tako je jedan osrednji tim i klub za pet godina postao najslavniji klub na svetu. Di Stefano je

krunisao Real. Tek sa Di Stefanom postaje klub sa kraljevskom tradicijom. Alfredo di Stefano IX: *Fudbal sam zavoleo da bih pobegao od sirotinje... Odrastao sam u Barakasu u radničkom predgrađu Buenos Ajresa. Lopta nam je bila jedina radost... Sećam se jednog drugara, bio je nešto stariji od mene, zvali smo ga Cisco. Igrao je u malom klubu. Dobijao je za to poneki pezos. Nikada nije bio gladan i on mi je rekao: 'Alfredo, ako nećeš da umreš od gladi, nauči dobro da udaraš loptu.' I ja sam udarao loptu od jutra do večeri. Fudbal za mene jeste bekstvo od sirotinje, ali igrač ne bih postao da nisam uživao u igri.*

Uživanje, ta radost igre i jeste najvažnija stvar. Po tome se i razlikuju veliki igrači od fudbalera inkasanata, fudbalera službenika, izvršilaca posla. Jer ako su podjednako spremni suparnici, uvek pobeđi majstor.

I nastavlja Alfredo di Stefano: *Svaki izlazak na teren za mene je radost. Fudbal je pravi život. Sve drugo mi ništa ne znači. Da voli fudbal, to čovek nosi u sebi ili uopšte ne igra. Brzo sam shvatio šta znači i šta donosi profesionalizam. Fudbal je zanimanje kao i svako drugo. Kao arhitektura, kao muzika, kao gluma, kao medicina. Uspeva se samo ako se puno radi... Koliko se radi, toliko se i plaća.*

Za slabu igru malo, za dobru više, za bolju još više, za najbolju najviše. Znači, treba uvek raditi najbolje. Zato mi uvek jurišamo u Kupu šampiona. Zato Real treba i mora uvek da bude prvi. Nama je uspeh iznad svega.

Nijedan igrač na svetu nije uspeo da (o)drži tako visok nivo igre kao što je to učinio Di Stefano od 1955. do 1960. U svakom od pet finala Kupa šampiona Di Stefano je bio strelac i to uvek kad se rešava utakmica. Autoritet Di Stefana zasnivao se na njegovoj sposobnosti da na svakom delu terena odigra najbolji potez. Bio je odličan u svom kaznenom prostoru, kao centarhalf, na sredini je imao odličan pas, pregled, *funkcionalni* dribling, a u protivničkom šesnaesteru bio je najopasniji strelac. Di Stefano je igrao totalni fudbal i pre nego što su teoretičari, treneri, svi ti prodavci magle počeli da pričaju o totalnom fudbalu. Miguel Munjos igrao je nekoliko sezona sa Di Stefanom, kasnije je bio trener Real Madrida: *Veličina Di Stefana je bila u tome što smo s njim u timu na svakom mestu imali po dva igrača.*

Helenio Herera ovako kaže, zgodno je to za kraj: *Pelé je bio prva violina, a Di Stefano orkestar. Nezadrživ i efikasan u napadu, čvrst i angažovan u odbrani.*

P. S.

U drugoj knjizi, drugoj ili trećoj knjizi *Dnevnika* Vitolda Gombroviča, piše da je Di Stefano, igrač ogromne snage, snage i volje, u kolumbijskim novinama 20. decembra 1950. rekao: *Dribling je nauka o umiranju. Studirati smrt.* A kasnije je citirao Roda Lejvera, velikog teniskog šampiona. Lejver je voleo fudbal, a o jednom голу Di Stefana *oksfordom* protiv Belgije (Španija – Belgija, Brisel, 31. mart 1957, rezultat 5:0) rekao je da je to *tačan zbir vasiona.*

U vrtu svoje vile u Madridu Di Stefano je postavio spomenik lopti. U kamenu su isklesane dve reči: GRACIAS, VIEJA. Hvala ti, stara.

I sad će biti kraj: na terasi kafane *Orso* u Rimu Miloš Crnjanski je, u jesen 1940, čitao neke fragmente romana *Kap španske krvi* Alfonsu XIII, kralju Španije. U jednom od tih fragmenata Crnjanski piše: *Svaka kap driblinga može da napiše 'Odiseju'.*

Lopta u mreži, to je lepota

Gustav Šebeš, po uzoru na sovjetski model, osnovao je tim Honved, tim vojske, ili tim policije, ili tim policije i vojske. U tom timu su bili Grošč, Božik, Puškaš, kasnije će doći i Kočiš i Cibor, i tako je formiran najbolji tim na svetu. Tim reprezentacija. Honved je pet puta bio prvak Mađarske, a Puškaš četiri puta najbolji strelac prvenstva: 50, 31, 24, 27 golova po sezoni.

Mađarska je osvojila zlatnu medalju na Olimpijadi u Finskoj. Kapiten tog tima bio je Ferenc Puškaš.

Na dve utakmice protiv Engleza, *utakmica stoleća* u Londonu, 1953. i revanš utakmica u Budimpešti 1954, Puškaš je postigao pet golova. Dva u Londonu i tri u Budimpešti. Rezultat 6:3 u Londonu i 7:1 u Budimpešti. Mađarska – Engleska 13:4. A nisu bili u pitanju petlići Engleske, nego njihov najbolji tim.

Kad su pitali Puškaša da li je gol u Londonu (Bili Rajt na talonu) njegov najlepši, on ovako: *Nema najlepšeg, nema nezaboravnog. Svi golovi su*

lepi na svoj način, čak i kad ih postižete na treningu. Lopta u mreži. To je lepota.

U finalu Svetskog prvenstva 1954. Puškaš je dao dva gola Nemicima. Prvi za 1:0 i drugi koji je poništen na samom kraju utakmice. I tako nije bilo 3:3 nego 3:2 za Nemačku. I to je bio kraj mađarske ere, kraj zlatnog tima. U četiri godine (od 1950. do 1954) stao je ceo jedan vek. Jer je ta reprezentacija odigrala 59 utakmica, 50 puta je pobedila, sedam puta igrala je nerešeno i izgubila od Austrije 5:3 i Nemačke 3:2. Sa strašnom gol razlikom 245:69. Puškaš je pedesetih godina 20. veka bio najbolji igrač na svetu. Miljenik navijača Honveda, miljenik Budimpešte, miljenik Mađarske. Najpoznatiji Mađar na svetu. Poznatiji od Franca Lista ili od Šandora Petefija. Komandant mađarske lake konjice, *major koji galopira*. Posle revolucije 1956, koja je surovo ugušena ruskim tenkovima, Puškaš je otišao u izgnanstvo. To su bile dve godine lutanja po Evropi, a već je bio na kraju 32. i sa viškom kilograma. (Puškaš je jednom bio u Beogradu. Odveo ga je Anton Rudinski na Čuburu, ali o tome više drugi put.) Ali Puškaš je želeo samo u jedan klub, najbolji klub na svetu – u Real Madrid. Test utakmica za Puškaša bila je Mančester junajted – Real na Old Traffordu. Pobedio je Real sa 6:1, a Puškaš je dao dva gola. To

je bio 11. maj 1958, tri meseca posle minhenske nesreće Mančesteru i dve godine posle ustanka u Budimpešti. Ima neke čudne plemenitosti u susretu dve nesreće.

Di Stefano, apsolutni kralj Madrida, primio je husara lutalicu i tako je krenuo novi život Ferencu Puškaša: *Kad sam došao u Real, bio sam deblji nego što treba. Uzimao bih dva džemperu i samo sam trenirao, trenirao. Više nego ikada satima sam vežbao i trčao.* Puškaš je postao pravi profesionalac, dolazio je prvi, a odlazio poslednji sa treninga. *Sve je bilo kako kaže Di Stefano. To je najbolji fudbaler svih vremena. As nad asovima. Bolji od Pelea. Dobro smo se slagali.*

Dugo je trajala labudova pesma dvojice velikih igrača, u zrelih, u poznim godinama. Puškaš je četiri puta bio najbolji strelac španskog prvenstva: 26, 27, 26, 20 golova po sezoni.

I kruna te igre dvojice velikih igrača bilo je finale Kupa šampiona na Hampden parku u Glazgovu. Real – Ajntraht iz Frankfurta, 18. maja 1960, 7:3. Na toj utakmici Puškaš je dao četiri gola, Di Stefano tri. *Bila je to pesma, a ne fudbal.* Puškaš je u finalu Kupa šampiona 1962. bio strelac tri gola, ali je Benfika pobedila sa 5:3. Dolazio je mladi Eusebio. Pa, gde je Puškaš igrao bolje, u

Honvedu ili u Realu? U Honvedu je bila radost. U Realu se zarađivalo. Tamo je bilo uživanje. U Madridu je sve ličilo na biznis.

Puškaša su pitali o onom finalu protiv Nemaca, a on je odgovorio: *Kažu tragedija? Zašto tragedija? Jednostavno nismo uspeli. Možda nismo imali sreće. Ipak, sami smo krivi... Dugo smo igrali dobro, brzo, pametno, raznovrsno. Ali jednom je i to moralo da stane. Takav je fudbal.*

Možda bismo poverovali ovoj analizi, možda je poverovao i Puškaš... Posle 25 godina dobrovoljnog izgnanstva, Puškaš se vratio u Budimpeštu. Na Nep stadionu bilo je 80.000 gledalaca. I ceo Nep je plakao, došli su da pozdrave najvećeg fudbalera Mađarske. I Puškaš je znao da ono finale u Nemačkoj nije prošlo. I da Eči, i da onaj dečak iz Kišpešta nije odlazio nikud, i da ga tamo čeka onaj njegov drug iz detinjstva koji bolje igra lopte od Ferenca Puškaša.

P. S.

Negde krajem osamdesetih igrali su i veterani Mađarske i Jugoslavije na stadionu JNA. S jedne strane Puškaš, Grošič, Božik, Hidegkuti, Tihi, a sa druge strane Bobek, Vukas, Mitić. I nestalo je

struje, prekid je trajao punih pola sata. A kad su se upalili reflektori, neki igrači su sedeli na travi, neki na klupi. Neki su bili u svlačionici. Samo je Zlatko Čajkovski baratao loptom, pa onda malo sprintao. Opet je tu bila ona Čikova energija iz njegovih najboljih dana. I pre te pauze i posle Čajkovski je stalno začikavao Puškaša, tražio duel, oštrinu. A Puškaš je svojom levicom odigravao levo-desno iz prvog dodira. I kad je Čik baš krenuo žestoko, i kao osa i kao vuk, Puškaš je tom svojom levicom, tako na rez, proturio loptu kroz noge, jednom, pa još jednom u istom cugu, kakva su to bila dva vezana tunela. I onda sam video kako je driblao taj majstor Ferenc Puškaš, kralj Budimpešte i kralj Madrida, koji je voleo Lajoša Kašaka i onaj njegov distih:

Carinici na svakoj stanici

Udare nam žig na srce.

To je prevod Danila Kiša za velikog Ferencu Puškaša, dečaka iz Kišpešta.

Fusnota u Riju, ili emigracija u snu

„Lutali smo svetom, dok nas dva meseca nisu prihvatili Brazilci. Tamo se zbilja igra najbolji fudbal. Nikad nisam zaboravio Didija, koji se svesrdno trudio oko nas, otvorenog i iskrenog srca, ali neću zaboraviti ni Didija fudbalskog majstora. Bili su to čudesni susreti, igrani ilegalno, između mog Honveda i Flamenga. Pobedili smo 6:4, odmah izgubili 4:6, pobedili 4:2, pa izgubili 1:5. Rio je bio u 'fudbalskom plamenu'". Ovo je Ferenc Puškaš.

Tri brata

Tri moja brata

Kada sam bio tri moja brata i ja,

kad sam bio četvorica nas.

Imao sam glas kao vjetar:

Ruke kao hridine,

srce

kao viganj.

Jezera su me slikala.

Dizali su me

jablani.

Rijeka me umivala za sebe.

Peračice su lovile

moju sliku.

Kad sam bio

Tri moja brata

i ja.

Kad sam bio,

četvorica nas.

Livade su me voljele.

Nosile su moj glas

i njim su sekle potoke.
Radovao sam se sebi.
Imao sam braću.
(Imao sam uspravan hod.)
To su bila moja tri brata:
Moj brat, moj brat, i moj brat.

P. S.

Sjedimo skupa na žalu vrh brijega
Smijemo se, smijemo se moru

Moj brat, onaj koji je voleo Ferencu Puškaša, imao je višak energije, radost koja plavi. Tučadžija. Jagoš K. bio je nasledni melankolik. Ubio se na Dorćolu, Dunavski kej br. 2 pre-pre – u decembru kad koprive cvetaju. Ponekad još, na dlanu, osetim njegovo teme, još topao vrat. On me je vodio da gledam utakmicu Budućnost – Hajduk u Titogradu 1950 i neke – to je fusnota o moru. More u fusnoti. Taj moj brat poslao mi je pismo iz Beograda, a u pismu fotografija. Bilo je to posle, odmah posle finala Kupa Jugoslavije Partizan – Radnički 1957. To je fusnota Matis u Beogradu.

More u fusnoti

Miloš Milutinović i Dragoslav Šekularac početkom osamdesetih postali su treneri većitih rivala. Milutinović Partizana, a Šekularac Crvene zvezde. Na teniskom terenu Partizana čestitao sam Šekularcu povratak u Zvezdu. I pitao ga ko je najbolji igrač Jugoslavije.

Bajdo Vukas.

Veliki igrači odmah imaju i objašnjenje.

Bajdo Vukas, zato što je odigrao pedeset devet utakmica za reprezentaciju, a na pedeset šest utakmica bio među trojicom najboljih igrača.

Proverio sam izveštaje i ocene sa svih pedeset devet Vukasovih utakmica. Vukas nije bio među trojicom najboljih na prvoj utakmici protiv Albanije i poslednjoj protiv Čehoslovačke. A treća? E, to će biti u jednom romanu o Bernardu Vukas.

Vukasa sam prvi put gledao 1959. u Podgorici protiv Budućnosti. Dao je gol iz mrtvog ugla, ali to nisam video. Bila je strašna gužva. I moj stariji brat nije imao vremena da misli da li ću ja dobro videti Vukasa. Gledao sam dve utakmice veterana

u Beogradu na kojima je igrao Vukas. Kakvu je lakoću imao Vukas, to nisam video nikada pre i nikada posle. Imao je silnu želju da pobedi. Da stalno bude tamo gde je lopta. Videlo se da je najbolji kad ima loptu. Nije slučajno da je među trojicom igrača koje je Vukas najviše cenio bio Alfredo di Stefano.

Di Stefano je najkompletniji igrač koji je ikada igrao. Ja sam mu kao devetka bio sličan. Meni je nedostajala Alfredova silovitost. Bio sam krhak, nežan. Igrao je silno i pozadi. U odbrani, na sredini, u navali. Di Stefano totalitarac. Moj igrač.

I na utakmicama veterana Vukas je bio gotovo na svakom delu terena. Činilo mi se, da ga pitaju može li da igra za A tim, da bi pristao. Obično priče o fudbalerima počinju socijalnim intonacijama. Kao priče o siromašnim dečacima. Vukas potiče iz građanske porodice i imao je srećno detinjstvo. Vukas je jedini veliki igrač koji je opisao svoj prvi dan u životu: *Ja, Bernard Vukas, kojeg od malena zovu Bajdo, ili Bajdek, rodih se u Zagrebu. U ulici Drenovačkoj, pa Trešnjevačkoj, punoj vrtova. Bajdo je bio odličan đak i nije se igrao krpenjačom. Obično bi dobio na poklon loptu ili kako se ona u Zagrebu zvala – balku. Bajdo je igrao s tom balkom kak je štel. A već tad je bil sjajan, velik dribler. Ovo*

je svedočanstvo Vukasovog druga iz detinjstva Zvonka Brezaka. Osim na balki, Vukas je odrastao i na nekim filmovima. *Vesele skitnice* s Mikijem Runijem, *Kraljevi petroleja* s Klerkom Geblom i Hedi Lamar, *Valcer za dva srca* s Vilijemom Fokstom, *Koncert po želji* s Marikom Koh, *Simfonija života*, *Priča o Čajkovskom* sa Zarom Leander. S jednog od matinea Vukas je otišao na trening Konkordije. Vukasov prvi trener bila je Zdenka Kunštek:

Ali je Kunštekica imala sluha. Mislim da je malo tko imao takav filing za nogomet. Gospođa Kunštek nekad je igrala hazenu, neku vrstu preteče rukometa. Podsticala je moj nogomet s fintama... Odmah je prokužila koja je moja glavna odlika. Imao sam taj dribling prema napred. Kunštekica je to odmah videla, pomagala mi je. Bodrila me, sokolila. Daj, Bajdo, daj.

Konkordija je bila jevrejski klub. To je bio klub trgovaca. Njihov je bio restoran *Pula*, koji je bio vlasništvo Komunističke partije. Kako bih voleo da napišem scenario za film o Vukas. Ili možda roman. I zato ovde prekidamo priču o njemu, da bih mogao nastaviti neki drugi put.

I samo još ovo. Zagrepčani se s razlogom ljute što im je Beograd odmah posle rata oteo trojicu velikih igrača. Bobeka, Čajkovskog i Zebeća.

Ali zar Zagrepčani nisu imali Vukasa u svom gradu, i nisu videli kakav je to igrač? Zato je Vukas otišao u Split i postao veći Splićanin od Splićana. I na kraju najznamenitiji Splićanin druge polovine dvadesetog veka. Jer tek s dolaskom Vukasa Hajduk postaje veliki klub. Šampion.

A Vukas o driblingu kaže:

Tajna driblinga ne može se otkriti, kao što nikada nećemo otkriti more koje more skriva.

I evo sad će kraj. Znam samo kako će se završiti roman o Vukasu. Voleo je da sluša Mocartovu Simfoniju u ef-duru. (Na kraju karijere Vukas je igrao u Gracu i Kapfenbergu.)

A u Simfoniji u ef-duru:

Jedna nas oboa spušta
u bol i note što mucaju smrt,
i u san devetogodišnjeg dečaka
koji se probija kroz dugu austrijsku
zimsku noć
do mesečarskih pašnjaka

toliko daleko
da čak ni anđeli ne mogu da zamisle
takvu daljinu.

Matis u Beogradu

Beogradski Radnički vodio je protiv Partizana u finalu Kupa, 1957, sa 3:0. Ja sam slušao radio-prenos i to je moj prvi plač koga se sećam. Plakao sam tiho. Radio-reporter je, završavajući prenos prvog poluvremena, hvalio i hvalio igru Radničkog.

U poluvremenu je Čik, Čajkovski, ušao u svlačionicu Partizana, on je već bio igrač u Nemačkoj, ali je došao da vidi taj finale, želeo je da pokrene tim i počeo je i da preti i da hrabri. Svi su ćutali, samo je Miloš Milutinović pristao na tu priču Čajkovskog: *Pobeđujemo sigurno... Kup je naš. Hajde, izađite na teren, šta ste se smrzli.*

I krenulo je to najbolje poluvreme u Kup takmičenju. Partizan je pobedio sa 5:3. Niko nije mogao da zaustavi Milutinovića, Zebeća, Valoka i Bobeka. Samo je trener Radničkog, u poluvremenu, znao da je moguć ovakav obrt. Znao je jer su ti Partizanovi igrači bili njegovi najbolji učenici. Trener Radničkog te 1957. bio je tvorac Partizanove škole Ilješ Špic. On je govorio da je u fudbalu najvažnije, ali i najteže, stvoriti slobodan

prostor u zoni šuta, a potom u taj prostor odigrati tačan i precizan pas. Dati gol više od protivnika.

Najbolji učenik tog mađarskog Jevrejina, apatrida, trenera u Splitu, Sofiji i Skoplju, koga je samo srećan splet okolnosti spasao od Aušvica, čuvene polutke Ujpešt dože – bio je mladi Zagrepčanin u Beogradu Stjepan Bobek. Za njega je Ferenc Puškaš rekao da niko bolje na svetu ne oseća prostor od Bobeka. Puškaš ga je poredio sa Anrijem Matisom, čuvenim francuskim slikarem, i njegovim osećanjem slikarskog prostora. Fudbaler čiji je pas *štiklom* ostao neponovljiv u evropskom fudbalu. Taj veliki režiser Partizanove igre, najbolji „paker”, na 468 utakmica postigao je 403 gola. U reprezentaciji Jugoslavije igrao je 63 puta i dao 38 golova.

(...)

Dva dana posle finala Kupa Partizan-Radnički dobio sam pismo, a u pismu fotografija Partizana. Na poledini fotografije je pisalo da je to tim Partizana koji je osvojio Kup, pa imena igrača i telegrafska ocena utakmice. Taj izveštaj napisao je moj brat Jagoš koji je bio na tom finalu. I to što je on pisao bilo je plavim mastilom. U dnu na poledini fotografije pisalo je nešto zelenim mastilom, što niko nije mogao da mi odgonetne

šta piše. Ispod tog zelenog mastila pisalo je: *Ovo ti je pozdrav od Bobeka posle utakmice*. Dugo sam bio siguran da je to Bobekova ruka, a onda, kako sam bivao stariji, pomislio sam da je to moj brat želeo samo da me obraduje pa je zamolio nekog svog druga da napiše taj jedan zeleni red. Sećam se samo da je to bila neka lepo izvedena linija.

Kasnije sam imao prilike da proverim je li to Bobekova ruka, je li to njegov rukopis, sad sam tu blizu, tek dve ulice od njega. Ali nisam se usudio. Više volim da gledam kako Bobek šeta onim zelenim redom, i kako kroz Tašmajdanski park ide u hotel Metropol.

////////////////////////////////////**BOŽO KOPRIVICA**
je rođen u Nikšiću 1950. godine. Diplomirao je
na grupi za Svetsku književnost na Filološkom
fakultetu u Beogradu. Dosad je objavio *Volej i sluh*
(1992), *Kiš*, *Borhes*, *Maradona* (1996), *Dribling*
(2006) i *Samo bogovi mogu obećati* (2010). Živi u
Beogradu. Navija za Partizan.

//////////GOST U KNJIZI: JOVAN HRISTIĆ

VARVARI

*Kai tora tha genoume horis barbarous. Oi
anthropoi autoi esan mia kapoia lysis*

Kavafi

Najzad, glasnici su došli i rekli: Varvari dolaze.
U gradu se spremaju da ih dočekaju:
Oduševljeni mladići već uzvikuju njihova imena
I žure da slave nove bogove.
Ne govore li pesnici kako su oni neko rešenje?
Sad pišu pesme u njihovu slavu
I čekaju dan kada će ih glasno čitati
Dok zadivljeni varvari (pod oružjem)
Budu pljeskali, i učili ih napamet.
Već vide svoje pesme velikim slovima ispisane
Okačene u pročeljima hramova
Iz kojih će izgnati onemoćala božanstva,
Vide biblioteke prepune svojih knjiga
Iz kojih će izbaciti priče što više nikom ništa ne
govore.
Ali ne znaju pesnici da će oni prvi biti obešeni na
gradskom trgu

Zajedno sa mladićima što su požurili da otvore
kapije

I puste u grad one koje su tako željno čekali.

Jer varvari su varvari, i nisu nikakvo rešenje.

GOVORNICI GOVORE NA TRGOVIMA

Govornici govore na trgovima.

Građani, oduševljeni, pljeskaju i već vide

Srećne dane koji će početi da dolaze.

A iza zatvorenih vrata, iza spuštenih zavesa,

Sede oni koji su već odavno odlučili šta se može,

A šta ne može dogoditi.

I šta su za njih govornici, šta je za njih pljeskanje?

Oni pogledom traže igračice sa kojima će toga
dana uživati,

I onda naređuju svojim doušnicima da odu i kažu
građanima

Kako su srećni dani već odavno počeli.

Ali građani to ne znaju i zato čekaju na trgovima.

OPŠTA MESTA

Divna, dobra, stara opšta mesta
Što naviru uvek kada se godišnja doba menjaju –
Radosno proleće, vrešina leta, vreme nagote i
dodira,
Setni jesenji predeli kada se misli o prolaznosti,
Zimski snegovi i toplota u zatvorenim sobama.

Divna, dobra, stara opšta mesta
Što trajete duže od vremena, što nas čekate
Kao sveži miris mora na iznenadnoj okuci u
brdima,
Na kraju uzaludnih traganja za novim rečima
I novim značenjima, koja nikako da iskrсну.

Divna, dobra, stara opšta mesta
San koji se dugo nismo usudili da sanjamo,
Mlaka kiša u krošnjama jesenjeg drveća
I velike oči veverice, suviše lepe
Da bi se mogle opisati drukčije do opštim
mestima.

Divna, dobra, stara opšta mesta
Budite sa nama dok živimo
I ogrejte nas sa ono malo lepote
Što je skrivena u vama kao tiha žar
U davno ugašenom pepelu. I ne ostavljajte nas
Na milost i nemilost prenemaganjima
kratkotrajnih pesnika.

„POZNAJ SAMOG SEBE”

„Poznaj samog sebe.” Apolon nije čitao Frojda,
I nije mislio na čudovišta koja krijemo u sebi.

Hteo je da kaže vrlo jednostavno: da moramo znati
Gde nam je mesto. A to shvatimo jednom u životu.

Ne moraju se čitati mudre knjige, ne mora se
Pronicati u položaje i puteve zvezda.

Već dok čekamo na zeleno svetlo da pređemo
ulicu,
Dok posmatramo stvari u izlogu neke radnje,

Dok se ujutru gledamo u ogledalu, postane nam
jasno:

Dalje više nećemo ići, gotovo je.

I nemoj pitati srebrnolukog boga: „Zašto samo
dovde?”

Na suvišna pitanja, odgovora ionako nema.

//////////**JOVAN HRISTIĆ** (1933–2002),
dramski pisac, esejista, književni i pozorišni
kritičar, prevodilac, urednik *Književnosti*, lista
Danas i urednik u Nolitu. Predavao je dramaturgiju
na Fakultetu dramskih umetnosti.

Knjige pesama: *Dnevnik o Ulisu, Pesme 1952–1959, Aleksandrijska škola, Stare i nove pesme, Nove i najnovije pesme, Sabrane pesme* (1996, 2002), *U tavni čas* (posthumno izdanje)

Drame: *Čiste ruke, Orest, Savonarola i njegovi prijatelji, Sedmorica: danas, Terasa*

Knjige kritika, studija i ogleda: *Poezija i kritika poezije, Poezija i filozofija, Oblici moderne književnosti, Pozorište, pozorište I i II; Čehov, dramski pisac, Studije o drami, Pozorišni referati I i II, Eseji, O tragediji, O traganju za pozorištem, Izabrani eseji* (posthumno izdanje)

Kritička proza: *Profesor matematike i drugi eseji* (1988, 1997), *Terasa na dva mora*

edicija **MALA KUTIJA**, drugo kolo

knjiga treća

BOŽO KOPRIVICA

LOPTA U MREŽI ILI EMIGRACIJA U SNU

Izdavač: Grupa 484 / **www.grupa484.org.rs**

Za izdavača: Vladimir Petronijević

Izabrala i uredila: Ružica Marjanović

Autor teksta na poleđini: Miloš Janković,
učenik četvrtog razreda gimnazije

Grupa 484

Lektura i korektura: Slavica Miletić

Grafički oblikuje: Škart

Štampa: Standard 2

Beograd, 2011.

Ova publikacija je urađena uz pomoć Evropske unije.
Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost autora i
izdavača i ne predstavlja stavove Evropske unije.

